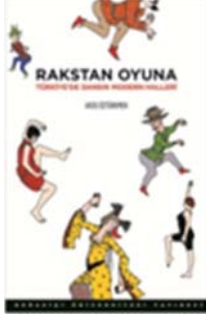

RAKSTAN OYUNA
Türkiye’de Dansın Modern Halleri

Arzu ÖZTÜRKMEN

İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2016, Türkçe, 218 Sf.

ISBN: 978-605-478-771-5

Damla TOPALOĞLU*

Arzu Öztürkmen, yükseköğrenimini Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü’nde tamamlamış ve 1991 yılında, Indiana Üniversitesi Folklor Enstitüsü’nden "Türkiye’de Halk Oyunları Hareketi" konulu teziyle yüksek lisans, 1993 yılında da Pennsylvania Üniversitesi Folklor Bölümü’nden "Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik" başlıklı teziyle doktora derecesini almıştır. 1994 yılından bu yana Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü’nde öğretim üyesi olarak "Gösteri Sanatları Tarihi", "Sözlü Tarih", "Tarihte Araştırma Yöntemleri" ve "Avrupa-Türkiye Arası Kültürel Algılamalar" derslerini vermektedir. Araştırma konuları kültür tarihi, gösteri sanatları tarihi, sözlü tarih, kadın çalışmaları ile Karadeniz ve Doğu Akdeniz çalışmalarını kapsar. Öztürkmen, dansın Türkiye’deki sürecini içeren *Rakstan Oyuna* kitabının yazılma amacını giriş bölümünde şu şekilde vurgulamıştır:

‘Türkün dansla imtihanı’ eskilere dayanır. Dans, Batı modernliğiyle ilk karşılaşma anlarından itibaren, kuşkusuz din kadar, toplumsal cinsiyet kadar kilit sembolik anlamı olan bir alan oldu. Osmanlı döneminden bugüne kadar dansla kurduğumuz ilişkide, dansa yüklediğimiz anlamlarda ve dans etrafında kurduğumuz söylemlerde tarihsel olarak önemli kırılma noktaları mevcut. Bu kitaptaki yazıların bu kırılma noktalarına işaret edeceğini umuyorum (Öztrükmen 2016: 9).

* Kitap Tanıtımı Geliş Tarihi: 31.05.2018 Kabul Tarihi: 21.06.2018

* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Oyunları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, dtopaloglu@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3634-3297>

Yazarın da belirttiği gibi bu kitapta dansın, Osmanlılık ve Batıllık bağlamlarında geçirdiği değişimlere, dans için kullanılan farklı terimlerin yarattığı sıkıntılı ilişkilere genel olarak değinilmiştir.

Son yıllarda ortaya çıkmış olan melez formlardan önce, Cumhuriyet dönemi boyunca “oynamanın”, kırsal ya da kentsel alandaki nüfusun eğlenme biçimini temsil ettiğine değinen bu kitap, yine aynı dönemde “dansın” Cumhuriyetin laik reformuna ayak uydurabilenlere yönelik olduğundan bahseder. Bu bağlamda yazar bu kitapta biraz da dansın Türkiye'deki eğlence kültürüyle olan yakın alakasını ortaya koymaya çalışmaktadır. Seksenli yıllarda kısıtlı imkânlarla modern dans eğitimi veren yerler hakkında bilgiler içeren bu kitapta, modern dansın yanında değişik türlerde yapılan araştırmalar ve çalışmalarla ilgili bilgiler verilmektedir.

Kitap üç ana bölümden oluşmaktadır. “Türkiye’de Eğlence ve Dansı Sergilemek” adlı birinci bölümde ilk olarak; “Zamanı Eylemek, Eğlenmek: Cumhuriyet Dönemi Eğlence Biçimlerini Yeniden Düşünmek” başlığı altında “Erken Cumhuriyet Döneminin Eğlence Mefhumu”, “Gelenekselden Moderne: ‘Düğünün Türlü Şekilleri’”, “Piknik ve Sahil Boyu Eğlenceleri” ve “Devlet Lojmanları ve Dinlenme Kampları: Memurun Eğlence Dünyası” adlı konulara değinilmiştir. Kitabın bu bölümünde, eğlencenin ve eğlenmenin zaman içinde geçirdiği değişimden ve bu değişimin özellikle kadınlar üzerinde yarattığı etkiden bahsedilir. Bu etkinin, Türkiye gibi sınıfsal, sosyal ve cinsiyet baskılarının gündelik hayatta yaşam alanını daralttığı toplumlarda daha da önem kazandığına vurgu yapılan bu bölümde, bir yandan Cumhuriyet dönemi içinde gelişen zamanı eyleme biçimleri üzerinde düşünülürken, diğer yandan da daha dışavurumcu eğlence biçim ve mekânlarının başlıcaları üzerinde durulmaktadır. Ardından; “Dansta ‘Millilik’ ve ‘Yerellik’ Kavramları Üzerine Düşünceler” başlığı altında “Halk Oyunlarında Millilik” ve “Bale Folklorik, Modern Dans ve Oryantal Dans: Dans ve Millilik Arasında Farklı İlişkiler” adlı konulara değinilmiştir. Bu bölümde, millilik ve milli dans kavramıyla ilgili fikirlere yer verilmiş, milli dans kavramının Türkiye’de oldukça karmaşık bir kavram olduğuna, bu kavramın, halk oyunlarından baleye, oryantal danstan modern dansa uzanan çeşitli dans türlerini kapsadığına ve bu dört türün tarihsel köklerinin Osmanlı dönemine uzanmakla birlikte, günümüzdeki anlamlarının ‘Batılılaşma’ merkezli uluslaşma sürecinde belirginleştiğine değinilmiştir. Ve bu konuda önemle altı çizilmesi gereken bir noktanın da, bu dans türlerinin milliliklerine yüklenen anlamların zaman içinde değişmiş olduğudur. Bu yazı, günümüz Türkiye’sinde halk oyunları hareketini eksen alarak, bale, oryantal ve modern dans türlerinin ‘millilik’ boyutlarını incelemektedir. Bu bölümde son

olarak, Ek-I adıyla, Erol Gömürge'nin başlattığı ve sansasyon yaratan “Türk Adımlı Bale” projesinin etkisinin olduğu ve ilk sayfaları süsleyen gazete haberleri yer almaktadır.

“Şenliklerden Bedii Raksa: Osmanlı'da Dans” adlı ikinci bölümde ilk olarak; Osmanlı Minyatürlerinde Dansı Okumak başlığı altında “Osmanlı Minyatürlerinin Cazibesi: Sanat Tarihi, Edebiyat ve Dans Çalışmalarının Farklı Yaklaşımları”, “Osmanlı Şenliklerine Dair Minyatürlerde Hareketin Ele Alınışı”, “Osmanlı Dünyasında Dans Çeşitlerini Sınıflandırabilmek”, “Köçeklerin ve Soytarıların Hareket Sistemlerini Tahayyül Etmek: Görsel ve Sözel Anlatım”, “Minyatürlerde Soytarılar, Curcunabaz ve Tulumcular: Grotesk Mizahın Bedenselleşmesi” ve “Osmanlı Temsil Şenliklerini Tahayyül Etmek: Devamlılıklar ve Kopuşlar” adlı konulara değinilmiştir. Kitabın bu bölümünde, surnamelere, albümlere ve Avrupalı gözlemcilerin anlatılarına dayanılarak, 16.-18. yüzyıl arasında Osmanlı şenliklerinde icra edilen farklı dans biçimlerinin nasıl resmedildiği, sunulduğu ve anlamlandırıldığı incelenmektedir. Ardından; “Selma Selim Sırrı ve ‘Bedii Rakslar’: Modern Bir Dans Türünün Anlamı Üzerine Düşünceler” adlı kısımda belli dönemlerin ‘hareket sistemlerinin’ tespit edilmesi, o dönemin görsel olarak imgelemesinde büyük rol oynadığına ve Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ilişkin bu tür bir araştırmanın yapılmadığına değinilmiştir. Bu bölümde ele alınan Selma Selim Sırrı'nın tabiriyle ‘bedii rakslar’, bu türün Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde bir kadın dansçı tarafından nasıl algılandığı sorusuna cevap aramaktadır. Daha sonraki başlıkta Ek-II adı verilen ve Selma Selim Sırrı'nın, bedii rakslara nasıl başladığını, raksın ne ifade ettiğini, Yunanistan'da raks, Danka'nın bedii raksları ve “raks nasıl öğrenilir?” sorularını cevapladığı ve Isadora Duncan'dan esinlendiği “Bedii Rakslar” adlı yazısı yer almaktadır. Bu bölümdeki bir sonraki başlık ise Mehmet Fetgeri Şuenu ve “Kadında Terbiye-i Bedeniye” dir. Bu bölüm Mehmet Fetgeri Şuenu'nun *Kadında Terbiye-i Bedeniye* isimli ve o dönemde yalnızca yeni bir hareket sistemini yorumlamakla kalmayıp aynı zamanda kadınların yeni toplumun ve medeni bir hayatın taşıyıcısı olmalarının önemi üzerinde durduğu kitabının tanıtımı niteliğindedir. Kitabın ikinci bölümde son olarak Ek-III adı verilen ve Mehmet Fetgeri Şuenu'nun “Kadın Bedeni Terbiyesi – Mukaddime” adlı yazısı bulunmaktadır.

“Yerelliğin Milli Dansla İmtihanı: Cumhuriyet Döneminde Halk Oyunları” adlı üçüncü bölümde ilk olarak; “Folklor Oynuyorum” başlığı altında “Tarcan'ın ‘Milli Raks’: Hayali Bir Milli Dans Olarak ‘Tarcan Zeybeği’”, “Halkevleri Deneyimi”, “Halkevleri Geleneğinin İzinde: Özel Halk Oyunları Girişimlerinin Öncüleri”, “Yerel Sınırların Aşılması: Halk Oyunlarının Popülerleşmesinde Üniversite Öğrencilerinin Rolü”, “Halk Oyunları Piyasasının

Yükselişi: Okullar ve Halk Oyunları Dernekleri” ve “Yeni Bir Hareket Sisteminin Doğuşu: Folklor Oynama” adlı konulara değinilmiştir. Bu bölümde, halk oyunlarının 1920’ler ile 1970’ler arasında ‘milli bir tür’ olarak nasıl geliştiğinin incelenmesi amaçlanmıştır. ‘Tarcan Zeybeği’ni Türkiye’de halk oyunlarının tarihsel gelişimi içine yerleştirmeye gayret eden bu çalışma, aynı zamanda “milli”, “millileşmiş” ve “milliyetçi” kavramlarını nasıl algıladığımızı ve bu kavramların milliyetçilik çalışmalarımız dahilinde değişen anlamlarını araştırmaktadır. Ardından; “Mananın Bin bir Hali: Türkiye’de Halk Oyunları Geleneğinin Yapısal Analizi” başlığı altında “Tarihsel Sürece Bir Bakış”, “Türk Halk Dansı Geleneğinde Yapısal Birimler: Tipler ve Cinsiyetler”, “Dansçının Tecrübesi: Halk Oyunu Oynamanın Anlamı, Halk Dansının Hareketleri”, “Yeni Bir Hareket Sisteminin Oluşumunun Yapısal Analizle Açıklanması: “Baskın Morfokiner”” ve “Halk Oyunlarının Öyküsel Anlamı” adlı konulara değinilmiştir. Kitabın bu kısmında ise Türkiye’de modern halk dansları hareketinin anlamını çözmek için halk dansı tarihine kısa bir bakış ve ardından yazarın Kaeppler’in hareket sistemlerinin analizine yaklaşımının ışığında, Türkiye’deki halk dansları kurumları hakkında yapmış olduğu etnografik çalışmanın sonuçlarının tartışması bulunmaktadır. Daha sonra “Alevi Semahını Törenselleştirme Dışında Sahnelemek: Durmuş Genç’in Hikayesi” başlığı altında “Osmanlı’dan Cumhuriyet Dönemine Alevi Kültürünün Algılanmasındaki Evreler” ve “Farklı Kuşaklar, Farklı Biçimler: Değişen Bağlamı İçinde Alevi Semah Performansları” adlı konulara değinilmiştir. Kitabın bu bölümünde, İstanbul Hisarüstü’nde 1960’lardan bu yana yerleşik olan Alevi cemaatine mensup Durmuş Genç’in Alevi semahlarını ilk kez cem ayini dışında bir gösterim alanında yeniden sunumu ele alınmaktadır ve Durmuş Genç’in tekil bir halk sanatçısı olarak çağdaş Türk kültürüne yaptığı katkı üzerinde durulmuştur. Bundan sonraki kısımda ise “Hepimizin Folkloru: Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü ve Geleneği” başlığı altında üniversite gençliği ve halk dansları arasında genel olarak bilinenden daha yakın bir tarihsel ilişki olduğu vurgulanmaktadır ve Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü (BFÜK) ve oyuncularının yaptıkları çalışmalar ve etkileri konu edilmiştir. Sonrasında Ek-IV adı verilen ve halk kavramı ve halkbilimi ile ilgili sorunları elen alan Afşar Timuçin’in “Boş Beşik İçin Notlar” yazısı bulunmaktadır. Kitabın “Danstan Bedenselliğe: Yeni Yaklaşımlar” başlıklı sonuç niteliğinde yazılmış olan bölümünde ise yazar kitapla ilgili kısa bir özet yaparak, dans pratiklerinin uğradığı değişimleri tarihsel süreçte değerlendirmekte, Türkiye toplumsallığında farklı şekillerde beliren yeni beden dillerinin ve hareket sistemlerinin aslında yakın dönemde değişen bedenselliğimizin de bir ifadesi olduğunu vurgulamaktadır.